

Grzegorz Kietliński

Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1970-1718>

„Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybuta Wiśniowiecki i jego czasy 1669–1673, red. Zbigniew Hundert, Paweł Tyszka, Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, Warszawa 2023, ss. 444

Recenzowana publikacja ukazała się jako trzynasty tom serii „Studia i Materiały” wydany przez Zamek Królewski w Warszawie, zawierający materiały z konferencji, która odbyła się pod nazwą inną niż rzeczona publikacja, mianowicie „Żył królem, umarł człowiekiem”. *Michał Korybut Wiśniowiecki i jego panowanie (1669–1673). Próba bilansu*. Jednakże w pracy nie wspomniano, że tom zawiera teksty pokonferencyjne¹. Choć w założeniu praca, podobnie jak cała seria, ma charakter popularnonaukowy, można ją analizować zdecydowanie jako próbę popularyzacji dziejów panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego, mimo że jej celem było zasygnalizowanie konieczności pogłębienia badań nad różnymi dziedzinami życia z okresu panowania tego monarchy.

Praca została podzielona na cztery następujące części: Magnat królem; W parlamencie i na wojnie; Polityka zagraniczna i sytuacja wewnętrzna; Kultura, sztuka, wiara. Recenzowany tom i tym samym część pierwszą otwiera rozdział Ilony Czamańskiej *Michał Korybut Wiśniowiecki – człowiek i król*. Autorka już na pierwszej stronie w przypisie zaznaczyła, że opracowanie ma charakter jedynie syntetyzujący, a szerzej działalność i życie króla opisała w innej pracy, do której odsyła czytelnika². Co więcej, tekst rozpoczyna się od przywołania publikacji Kamila Janickiego, twórcy portalu Wielka Historia oraz informacji zaczerpniętych z witryny E-historia. Na szczęście jednak, jak wyjaśnia dalej autorka, celem tego zabiegu było pokazanie wybranych głosów opinii publicznej na temat Michała Wiśniowieckiego. Dalsza część rozdziału poświęcona została dosyć przydługiej, moim zdaniem, tyradzie na temat wydarzeń roku 1672 oraz pokoju zawartego w tym samym roku. „*Mój pogląd na tę postać się nie zmienia!*” – podsumowała I. Czamań-

¹ Konferencja odbyła się na Zamku Królewskim w Warszawie w dniach 15–16 października 2021 r.

² I. Czamańska, *Wiśniowieccy: monografia rodu*, Poznań 2007, s. 290–291.

ska i na potwierdzenie tych słów przytoczyła cytaty ze wspomnianej własnej monografii. Niestety, w tekście zabrakło ukazania jakichkolwiek nowych ustaleń na temat wydarzeń z życia Michała Korybuta Wiśniowieckiego, zarówno z okresu przedkrólewskiego, jak i królewskiego.

Znane dzieje wewnętrzne Rzeczypospolitej, poprzedzające elekcję 1669 r. oraz jej przebieg, widziane z perspektywy dyplomacji Stolicy Apostolskiej, zostały opisane przez Dorotę Gregorowicz. Jak zauważyła autorka, taktyka polityczna Stolicy Apostolskiej opierała się głównie na zachowaniu tzw. aktywnej neutralności, a zatem na balansowaniu między aspirującymi do polsko-litewskiej korony kandydatami katolickimi, przede wszystkim Filipem Wilhelmem Wittelsbachem, hrabią Palatynatu Neuburg (zwanym księciem neburskim) oraz Karolem Lotaryńskim.

Z zagadnień polityki zagranicznej relacje polsko-francusko-rakuskie jeszcze w okresie panowania Jana Kazimierza przybliżyła czytelnikowi Aleksandra Ziober. Zajęła się także dyplomacją austriacką, która na przełomie lat 1668 i 1669 wyraziła zwiększone zainteresowanie polskim tronem.

Relacje polsko-francuskie w rzeczonym okresie postanowiła zrelacjonować Aleksandra Skrzypietz. Z rozdziału nie wynika, kto został wprowadzony na scenę znanych dziejów relacji polsko-francuskich w II połowie XVII w. Zdaje się, że jest to nowy bohater – hrabia Saint-POL (powinno być: Saint-Paul). W tekście została konsekwentnie zastosowana wersja bez użycia dyftongu *au*. Być może wynika to z różnicy między zapisem fonetycznym a gramatycznym piszących ówczesnie w języku francuskim, lecz wzmianki o tym zjawisku w tekście nie ma. Co więcej, postać o takich (prawidłowych również) danych personalnych nie występuje w indeksie osobowym.

Pierwszy król rodak w dziedzinie parlamentaryzmu, zdaniem Leszka Wierzbickiego, miał znikomą doświadczenie przed objęciem tronu. Zadebiutował jako poseł z województwa sandomierskiego na sejmie elekcyjnym w 1669 r. i został na nim wybrany na króla. Wiadomo również, że przysłuchiwał się jako obserwator niektórym zgromadzeniom rozgrywającym się pod koniec panowania Jana Kazimierza, kiedy to próbowano m.in. rozstrzygnąć spór o ordynację zamojską, w którym kluczową rolę odrywała jego matka Gryzelda Konstancja z Zamoyskich Wiśniowiecka. Lektura tego tekstu nie wnosi jednak nic nowego do stanu wiedzy na temat parlamentaryzmu doby panowania Michała Korybuta. Zostały tu przedstawione tak naprawdę znane z innych prac dzieje parlamentaryzmu II połowy XVII w.

Już po objęciu tronu „król parlamentarzysta mógł sprawdzić swoich sił, na przykład w stosunku do szlachty ukraińskiej”, co przedstawił Jarosław Stolicki. Szlachta ukraińska krytycznie odnosiła się do początkowych działań monarchy. Źródłem tego braku zaufania była nieroztropna polityka doradców królewskich na sejmie koronacyjnym, polegająca na ignorowaniu postulatów uchodźców.

Monarcha, jak zauważył Zbigniew Hundert, nie miał również zdolności przywódczych ani odpowiedniej fizyczności. Czym miałyby być ta „odpowiednia fizyczność”, autor nie dopowiedział. Michał Wiśniowiecki nie był jednak w stanie w trakcie swojego panowania – według Z. Hunderta – stać się liderem i przejąć kontroli nad siłami zbrojnymi państwa, nie prowadził wojsk Rzeczypospolitej w kampanii wojennej, w której zmierzyłyby się z przeciwnikiem na polu walki.

Sztuka doby panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego zajmuje jednak najwięcej miejsca w recenzowanej publikacji. Widok pola elekcyjnego podczas jego elekcji w 1669 r. został przedstawiony na anonimowym rysunku, opisanym w tekście *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego w ikonografii z epoki* Agnieszki Skrodzkiej. Rysunek *Audienca nuncjusza Galeazza Marescottiego na polu elekcyjnym na Woli 4 czerwca 1669 r.* przechowywany jest w Archiwum Watykańskim.

Architektura okazjonalna tworzona z różnych okazji w latach rządów Michała Wiśniowieckiego, w tym z okresu koronacji, była wcześniej nieznaną, co zostało przedstawione w tekście *Architektura okazjonalna na koronację Michała Korybuta Wiśniowieckiego* Patryka Jadcza.

Historię pewnej tezy akademickiej przedstawił Robert Tomczak. Teza ta (wym. 59,3 x 88,3 cm), przechowywana w bibliotece miejskiej w Augsburgu, została wykonana techniką miedziorytniczą przez rytownika Bartholomeusa Kiliana młodszego na podstawie rysunku malarza Jonasa Umbacha. W 1672 r. Zygmunt Ksawery Hollo de Krompach, jeden z przedstawicieli węgierskiej szlachty, swoją promocją bakalarską postanowił uczcić zamówieniem graficznej tezy akademickiej, której miał patronować polski król Michał Korybut Wiśniowiecki. Na symbolicznej tezie zaprezentowano apoteozę króla Michała, który w pełnej zbroi siedzi na koniu w pozycji lewady w centralnej części na pierwszym planie.

Medale okresu panowania króla opisał Michał Zawadzki. Michał Korybut Wiśniowiecki zmarł 10 listopada 1673 r. W spisany we Lwowie 5 listopada 1673 r. testamentie wyraził on pragnienie spoczynku na Wawelu, ale serce polecił umieścić w klasztorze kamedułów, czym symbolicznie zakończył, by przytoczyć tytuł jednego z ostatnich rozdziałów, swoje *Artystyczno-ideowe związki z kamedułami*.

W publikacji poświęconej Michałowi Korybutowi Wiśniowieckiemu nie mogło zabraknąć nowatorskiego opracowania, w którym głównym bohaterem będzie... Jan Sobieski. Tekst *Koszty ostatniej drogi króla Michała w świetle rachunków sejmowych 1676 r.* Zbigniewa Hunderta zamyka wprawdzie publikację, ale wykracza poza ramy czasowe zasygnalizowane we wstępie niniejszej pracy. Wypada dodać, że wysoki i atrakcyjny poziom widowiska, którym były wawelskie pogrzeby królów Michała I i Jana Kazimierza, wpłynął pozytywnie na odbiór samego Jana III jako nowego władcy, z odpowiednią pompą żegnającego swoich poprzedników, na co zwrócił uwagę autor.

Przystępując do lektury recenzowanego tomu, można postawić następujące pytanie: czy publikacja wnosi nowe wiadomości do stanu badań nad okresem rządów Michała Korybuta Wiśniowieckiego? Odpowiadając na to pytanie, należy rozpocząć od wyjaśnienia, że relatywnie niewiele informacji można znaleźć na temat samej postaci Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Zazwyczaj odnoszą się one do wydarzeń, które zostały już dość szeroko opisane w historiografii (konfederacja gołąbska, działalność stronnictw profrancuskiego i rakuskiego).

Wracając jednak do postawionego pytania, odpowiedź nie będzie jednoznaczna. Ocena tej publikacji jest dość ambiwalentna. Z jednej strony redaktorzy naukowcy sygnalizowali konieczność podjęcia badań nad epoką Michała Korybuta Wiśniowieckiego, z drugiej zaś w publikacji przeczytać można po raz kolejny znane powszechnie treści dotyczące dziejów politycznych, parlamentaryzmu okresu panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Z tym większą atencją zatem czyta się zagadnienia dotyczące takich elementów, jak medale Michała Korybuta Wiśniowieckiego, religijność króla czy artystyczno-ideowe związki Michała Korybuta Wiśniowieckiego z kamedułami. Cel pracy, postulowany na wstępie, został wypełniony jedynie połowicznie. Jedynie kilku autorów zasygnalizowało konieczność podjęcia badań nad konkretnymi kwestiami z dziejów panowania Michała Korybuta (nowatorskie, wcześniej niezbadane zagadnienia i źródła przedstawił np. Z. Hundert).

Publikacja, do której czytelnik zainteresowany dziejami panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego może przystępować z pewną dozą ciekawości, nie spełniła pokładanych w niej nadziei. Zakres tematyczny publikacji został dobrany tak, aby przedstawić najwięcej zagadnień z dziejów szeroko pojętej kultury doby panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Monografia, zważywszy na jej popularnonaukowy charakter, została napisana przystępnym językiem, a treść została zilustrowana wieloma barwnymi ilustracjami.

Nie ulega jednak wątpliwości, że dzieje panowania pierwszych dwóch królów rodaków, Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673) oraz Jana III Sobieskiego (1674–1696), cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem historyków³. Bez wątpienia w ten nurt zainteresowań dwoma władcami i ich epoką wpisała się najnowsza publikacja. W 2023 r. nadarzyła się ku temu szczególna okazja, ponieważ w tym roku miała miejsce rocznica 350-lecie bitwy pod Chocimiem oraz śmierci króla Michała I.

³ A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki*, Kraków 1984; H. Widacka, *Piast na elekcyjnym tronie: Michał Korybut Wiśniowiecki w grafice XVII i XVIII wieku ze zbiorów polskich i francuskich*, Warszawa 2009; M. Sokalski, *Między królewskim majestatem a szlachecką wolnością: postawy polityczne szlachty małopolskiej w czasach Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2002; I. Czamańska, op. cit.; J. Matyasik, *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011; *Marszałek i hetman koronny Jan Sobieski*, red. D. Milewski, Warszawa 2014; *Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1674–1683*, red. D. Milewski, Warszawa 2016; *Jarżmo Ligi Świętej? Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1684–1696*, red. D. Milewski, Warszawa 2017.

Jeden z recenzentów pracy, prof. Tadeusz Bernatowicz, zdaje się mieć rację, pisząc, że trudno 4-letni okres rządów Michała Korybuta nazwać epoką, bo jest to jedynie „epoczka”. Podsumowując, wnioski po lekturze zawartości niniejszej publikacji sygnalizują konieczność podjęcia dalszych, pogłębionych badań nad Michałem Korybutem Wiśniowieckim, jako królem i człowiekiem, oraz dotyczących wydarzeń, które miały miejsce w okresie jego panowania.

Jedyny cel, który postawili sobie redaktorzy naukowcy, został spełniony. Celem tym było przypomnienie i upamiętnienie 350. rocznicy śmierci Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

Bibliografia

Czamańska I., *Wiśniowieccy: monografia rodu*, Poznań 2007.

Jarzmo Ligi Świętej? Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1684–1696, red. D. Milewski, Warszawa 2017.

Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1674–1683, red. D. Milewski, Warszawa 2016.

Marszałek i hetman koronny Jan Sobieski, red. D. Milewski, Warszawa 2014.

Matyasik J., *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011.

Przyboś A., *Michał Korybut Wiśniowiecki*, Kraków 1984.

Sokalski M., *Między królewskim majestatem a szlachecką wolnością: postawy polityczne szlachty małopolskiej w czasach Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2002.

Widacka H., *Piast na elekcyjnym tronie: Michał Korybut Wiśniowiecki w grafice XVII i XVIII wieku ze zbiorów polskich i francuskich*, Warszawa 2009.